

"אלהים גלה מפנה זה כפר"

הנדר האכזר / אברהם שלונסקי

בצהב חשמליו הערב מתפרע
ובני אדם טובעים בצבע ובקול.
טוב שבת פה נכרי ובאין שפה ורע
לתמה ולדעת את הכל.

לתמה:

לפנים פה שכנתו רננה.

לדעת:

אלהים גלה מפנה זה כפר
ובגלותו נשבע לבלתי שוב עוד הנה
וגם קים הנדר האכזר.

על-כן

בעיר הזאת כל יד שטוחה לקחת

על-כן

בעיר הזאת אין יד פתוחה לתת

על-כן

פה מתנוסס בקצה פנה נדחת

מגדל הכנסייה כנר לראש המת.

עם ערב יחפזו קול רכב וקול צעד.

כל בית-מעון שכול.

כל חדר מיתם.

כאל ספון עליון של אגיה טובעת

אל בית-קפה ינוסו מבייתם.

ובשעה הזאת טוב שבת פה אין-רע

ללחש בעצימת-עיניים:

"אלקים--"

מבעד למהומה של ליל מתפרע

לשמע צעדי המתרחקים.

יחסו של אברהם שלונסקי אל הכרך משתקף בפינות רבות של יצירתו. יש ניגוד, לדידו, בין העיר המתועשת ובין הטבע הענוג. ההמולה של העיר, צבעיה, רעשיה וצפיפותה מטביעים את האדם. כל הטוהר שבאדם נמוג ואלוהיו - כלא היה.

כך, בשיר שלפנינו. אומנם, השיר בראשיתו נמנע להכריז שההווי המתואר הוא הווי של עיר. עניין זה מתברר רק בבית השלישי. בינתיים, שני הבתים הראשונים משרטטים ניכור אכזרי. בבית הראשון מתואר צבע החשמל הצהוב, הערב המתפרע והאיש היושב נכרי באין שפה ובלא רע. בדידותו של האדם הנכרי על רקע הערב המתפרע מביאתו 'לתמה' ואחר 'לדעת את הכל'. המשורר מבחין בין תימהון לבין ידיעה ובבית השני מפרט: הנכרי תמה על שכנת השכינה שאיננה עוד. יש בו אם כך, מלכתחילה, איזו ציפייה לטוב, כמו גם תום ואמונה, שלולא הם לא היה תמה. אין הדבר כן בנוגע לידיעתו. הדובר לא עוד תמה, הוא כבר יודע - ידיעה קרה וסופית ללא שמץ של אופטימיות:

"אלהים גלה מפנה זה כפר

ובגלותו נשבע לבלתי שוב עוד הנה

וגם קים הנדר האכזר."

הבית השלישי פותח בלשון של מסקנה 'על-כן בעיר הזאת'. לשון זו חוזרת שוב כאנאפורה, המהווה ציר מרכזי לבית ומדגישה באופן זה שכל המתואר בו הוא מסקנה של מה שתואר קודם לכן. אכן, עיר זו, שבני האדם בה טובעים, שהגלתה את אלוהים, היא הגורמת לתושביה לדאוג רק לעצמם ולא לזולתם. השימוש בניב 'יד פתוחה' כציור של נדיבות מתהפך: כל

יד בעיר שטוחה לקחת אבל נסגרת מלתת. בית זה מסתיים בתמונה של כנסייה. מושב האל בעיר אף הוא נמצא 'בקצה פינה נידחת'. ציור מגדל הכנסייה כנר למראשותי ראש מת מחריף את הזיקה בין מותו של האדם למותו של אלוהים.

הבית הרביעי ממשיך לשרטט את הערב בעיר. אפילו ביתם של בני האדם איננו עוד בית הקיום בעיר מדומה לאונייה טובעת ותשתיתו - הבית - מתואר כתחתית האונייה. כיוון שזו טובעת בני האדם בורחים מביתם ורצים כל עוד רוחם בם אל בית הקפה - הסיפון - שעדיין נותר מעל המים...

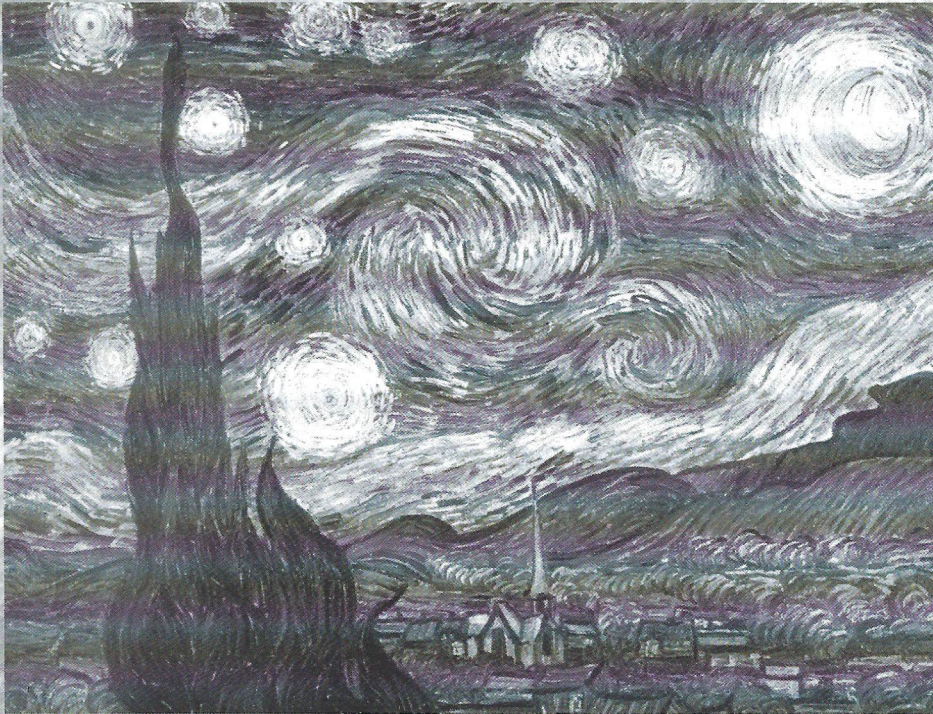
כאל ספון עליון של אגיה טובעת

אל בית-קפה ינוסו מבייתם.

וכך, בבית החמישי והאחרון, על רקע הערב השכול והמיותם, טוב לו לאיש הבודד, אותו נכרי המובדל מן ההמון, לשבת וללחוש עצום עיניים: "אלקים--" האדם המתנגע אל האל נוצר אותו בלבו הכואב, ובתוך המולת העיר והערב הוא מצליח עוד לשמוע את צעדי האל המתרחקים----

השיר נשמע ברובו מפי דובר המתבונן בעיר ומשרטט אותה כאדם המביט

ליל כוכבים. וינסנט ואן גוך (1889)

מבחוץ. בכל זאת, פעמיים – בראשית השיר ובסיומו – חוזר הצירוף 'טוב שבת פה' והוא מעיד על איזו התנסות אישית של הדובר. בבית הראשון הדובר המתואר כנכרי תמה על העדרה של אלוהות כלשהי מן העיר. אולם, בבית האחרון הדובר המשורר מגלה יותר את זהותו. בגעגועיו אל האלוהות הוא קורא לאלוהיו שלו כדרך יהודים: "אלקים" –

השיר שלפנינו נתפרסם בקובץ 'שירי המפולת והפיס' שהופיע ביוני 1938. בשירי הקובץ באה לידי ביטוי הרגשת ניכור, יתמות ופחד שליוותה את המשורר בביקורו בכמה מארצות אירופה. תמונות של ערים אירופאיות עולות מן השירים, אך תחושת זרות האדם משותפת גם לתחושות שתועדו בשירים שמחוץ להקשר האירופי של אותם הימים.

שיר נוסף בקובץ הוא השיר 'בעיר הזאת'. שיר זה פותח בתיאור העיר הנשכחת מאלוהים. הפחד והניכור ממלאים את העיר, על כן אף הלוויותיה הן ללא הספדים. רחובות העיר מלאי זרות, נטולי אנושיות והאדם המצוי בהם איננו מסוגל עוד לשמוע "בכיית תינוק בכל העיר כולה". העיר מכריתה כל דמע, כל אדם, ואפילו הנוף בה מתעוות: "צמרת-עץ גם היא פה מרובעת". אין פלא כי גם מכאן ברח אלוהים לבלי שוב. השיר מסתיים במילים:
 בְּעִיר הַזֹּאת שֶׁעֲזַבְתָּהּ אֱלֹהִים
 יֵשׁ יְחִידִים שְׂעוּד זֹכְרִים אוֹתָךְ.

הזיווג בין עיר מנוכרת והעדר אלוה מחד גיסא לבין טבע מלא אהבה ואלוהות מאידך גיסא עולה גם מתוך שירים אופטימיים יותר של שלונסקי. השיר 'בוסתן', למשל, פותח כך:

רַק עֲנָבִים
 רַק דְּבִדְבָן שְׂבִינֹת...
 הֵם לְבָדָם זְכָאִים לְתַחֲרוֹת
 עִם כּוֹכְבֵי אֲדוֹנָי בְּשָׁמַיִם.

תלונות המשורר על חיי הציביליזציה, געגועיו אל הטבע, אל הבריאה ואל בוראה – דומה שאלו הן תחושות יסוד המלוות אותו לאורך

ככלל, למרות נימת דברי שלונסקי הללו, יצירתו לא מתיימרת לבשר אמיתות מוחלטות. בשירתו היה אברהם שלונסקי איש המאה העשרים, משורר ששנות נעוריו ובגרותו עברו בצל שתי מלחמות העולם. מאה זו שנפתחה במלחמותיה עזעצה את תוקפן המוחלט של מערכות הערכים. במחצית השנייה של המאה – לאחר מלחמת העולם השנייה – קשה היה לומר את האמת; כמעט בלתי אפשרי היה להעמיד איזו בשורה, איזו אישיות דגולה שתעמוד במרכזה. ואומנם, שירתו של שלונסקי יודעת את יחסיותה, את ארעיותה, את העובדה שכל דבר כולל גם את הפכו.

בתקופה זו ממש, ראשית המאה ה-21, אנו מציינים מאה שנה להולדתו של שלונסקי. זכתה הספרות העברית ומשורר חשוב זה ליווה ועיצב אותה לאורך המאה החולפת. ב'ה' באדר תש"ך מלאו למשורר שישים שנה. נתן אלתרמן בירכו וסיים את ברכתו במילים שלא נס ליחן עדיין: "הספרות העברית עומדת לפניו הבוקר וצרור השושנים הטלול בידה ופתאום אין היא מתאפקת ושולחת ידה ולוטפת את שערו השב... היא לוטפת את שערו ונושקת לו על מצחו, וזה חסד שרק אחד מני אלף זוכה בו. הוא מרכין ראשו לפניו ומקבל מידה חסד זה שאין דומה לו, אך היא היודעת כי מה שבא לה מידיה הוא חסד גדול ורב מכל מה שהיא יכולה לתת לו".

כל יצירתו. המשורר מצר בשורות שיר שונות על קולו של האדם וקולו של אלוהים, הנבלעים בתוך המהומה. כך כשהוא מתאר את העיר שגלה ממנה אלוהים וכך כשהוא מתאר את הדור האומלל שהגלה את אלוהיו. אכן, ברוב שגינותיו והמולתו אוזניו של הדור ערלות, אטומות מלשמוע קול שדי. בפתח שירו 'לא זה הדור' שופך המשורר את מרי שיחו על כך:

יָמִים רַבִּים אָנִי פּוֹבֵשׁ בְּזַעַם
 אֶת לַעַן הָאֲכָזָב הָאֱלֹהִי
 כִּי אֵינָהּ מְרִי גַּא לֹחֵשׁ: לֹא זֹאת הַפְּעֵם.
 לֹא הִיא... תְּמִיד לֹא הִיא.

האל מאוכזב. הוא נתקל בדור גאה ומורד, הדוחה שוב ושוב את שעת הייעוד הנכספת. השיר ממשיך וטוען כי גם כשהנוגה הוא רב והמראות נפלאים – הם מתכלים בעמדם אל מול הלעג, התעתועים והמרמה. אכן, "לא זָה הַדֹּר... לְקוֹל שְׂדֵי יִקְשִׁיב בְּשִׁפְרוֹן".

דובר השיר מלא זעם וטון דיבורו כשל נביא ומוכיח: "כְּאֶסּוּפִים אַתֶּם... בְּשַׁעְרֵי הַשָּׁא". שלונסקי מכנה בשם 'רוכלים' את אנשי הדור הבזים לבשורה ומלעיגים לה:
 אָנִי שׁוֹמֵעַ שׁוֹב תְּרוּעוֹת בְּבֵית הַבַּעַל:
 הַמִּית רוֹכְלִים בְּאֶדְר הַגּוֹאֵל.
 אותה המולה, אותם הרוכלים, משחיתים את דברי האלוהים. בשורת האל לא נשמעת באוזני הדור הרועש וההומה, העסוק כל כך "בִּיפֵי קֶזֶב וּבְנֵהם אֱוִלִי".

בגנות הפוסט-מודרניזם

תגובה לכתבתה של תמר זיס
"עוסקים בתורה זאין בהם"
יראת שמים" (דעות 6)

הרב יהודה גלעד

דומה שהקרקע עליה עולה כפורחת התופעה הנזכרת בווריאציות שונות, היא האווירה הפוסט-מודרנית בה מצויים כולנו. גם אלו מאיתנו הדוחים לחלוטין את הטיעונים הפוסט-מודרניים חיים ופועלים במצב פו"מ (פוסט-מודרני), המשפיע גם באופן בלתי מודע על דרכי המחשבה והפעולה – בעיקר של מי שמבקש לעסוק בחינוך ובתורה בדרך רלוונטית לצעירים בני ימינו. אשר על כן להיבט זה של הדברים אייחד את עיקר דברי. יש להודות כי לכאורה יש קסם רב בעולם הטיעונים הפו"מ, בכליות שלו, בסובלנות ובצניעות העולה מן האמירה שכל אמת היא אמת כל עוד מאדְהו באמת מאמין בכך; כשהמבחן אינו בתוכן הדברים אלא במידת האותנטיות של האומר אותם. יש איפוא, ועולה המחשבה כי גם "ממנו ניקח לעבוד את ה'". אולם עם זאת, נראה לי כי ביסוד הדברים עומדת כאן תפיסה מסוכנת והרסנית לעולם ערכי ומוסרי בכלל ולעולם של תורה בפרט. כתב הרמח"ל במסילת-ישירים" פ"ה: "ותראה קושי הלצון והשחתתו הרבה, כי כמו המגן המשוח בשמן, אשר ישמיט ויפיל מעליו החיצים ומשליכם לארץ, ולא יניח אותם שיגיעו אל גוף האדם, כן הלצון בפני התוכחה והמרדות... ולא מפני חולשת העניינים ולא מפני חסרון הבנת הלב אלא מפני כוח הלצון ההורס כל ענייני המוסר והיראה". המגן המשוח בשמן הוא דימוי נפלא בו בוחר

הרמח"ל להגדיר את כח השחוק והלצון. החץ אינו מגיע למטרתו, ולא מפני חוסנו של המגן אלא בשל החלקלקות של השמן. כך גם האמירה ה"ליצנית" אין בה התמודדות אינטלקטואלית בכלים הגיוניים מול הטיעונים הנחרצים של המוכיח; אלא שמשסיים המוכיח את דבריו הנכוחים, באה הבדיחה והפכה את דבריו לבלתי רלבנטיים ולנלעגים.

המידה היחיד שנתר הוא לאיזו אמת "אני מתחבר". למעשה, לוקה הטיעון הפו"מ בחטא שהוא עצמו רואה בו את הנורא מכל – ההתנשאות. שהרי כדי לא לטעון שגם האמירה "כל אמת – יחסית היא!" היא עצמה יחסית (ובכך לרוקן אותה מתוכן), יטען הפוסט-מודרניסט שכל האמיתות יחסיות הן, חוץ מהאמת שלו שהכל יחסי, ואם כך הוא אין לך התנשאות חסרת בסיס גדולה מזו. לא זו אף זו, הפו"מ בקיצוניותו מסוכן גם מן הבחינה המוסרית, כי כאשר כל מה שחשוב הוא הנרטיב הקבוצתי-יחסי האם ניתן לתת תוקף מוחלט לצוים מוסריים כל שהם? (או לחילופין היש דבר שניתן להגדירו כ"תועבה" באופן מוחלט?)

יתר על כן, גם אם אין מאמצים עד תום את הטיעונים הפו"מ, ההשלמה עם המצב הפו"מ מובילה לעצלות רוחנית המחסלת מעצם טבעה כל נסיון לפתח מאמץ רוחני של חתירה לאמת. שהרי אם אין שום אמת מה תוחלת יש בנסיון לגלותה, ומה היתה התרבות האנושית כולה בלי נסיונותיהם של בני האדם לחשוף את האמת? כך הולכת ונוצרת לה אוירה סביבתית שהאותנטיות ו"ההתחברות" הן ערכיה העליונים, והיא לדעתי גם הקרקע עליה צומח סינדרום ההתחברות הדתית על שלל תופעותיו מה"קרליבכים" וה"שבישראל" ועד הדתל"שים העוסקים בתורה.

כיצד בתוך עולם סימני שאלה זה יוצקים איזושהו עמוד קבוע של הכרעה המובילה למחויבות מוסרית מוחלטת, ולמעלה מכך לקבלת עול מלכות שמים? כיצד בתוך התווה ובוהו מכוננים את הלב לשמוע את קול אלוקים באומרו "יהי אור"? – זהו האתגר החינוכי החשוב שצטרך להתמודד עמו בשנים הקרובות. ■

"האמירה הליצנית אין בה התמודדות אינטלקטואלית בכלים הגיוניים".

לא התמודדות אמת יש כאן אלא בדיחה בריחה המלווה ביותר מקורטוב של יהירות.

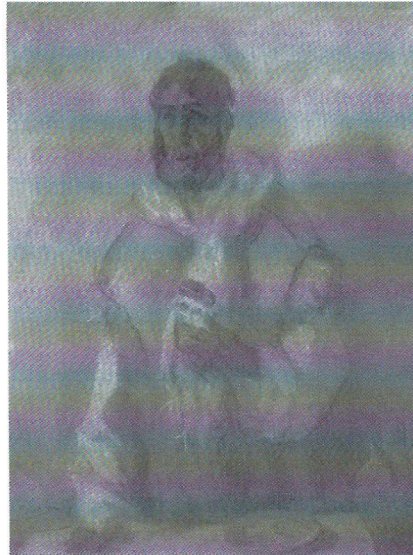
במובן מסויים, חייב אני להודות, מקנת בי תחושה דומה למדי לגבי הטיעון הפו"מ. אין הוא יוצא בהתמודדות חזיתית כנגד אמת זו או אחרת. אדרבה! מקבל הוא ברוחב לב ובחיוך סלחני את האמיתות כולן, אך הוא הרי יודע את האמת כי הן כולן יחסיות ואין בהן אחת נכונה יותר מחברתה, כך שקנה

דרושה תורה גדולה, דרוש מנהיג גדול

בעקבות מאמרו של הרב יצחק שילת ('הרבה פסיכולוגיה ומעט פילוסופיה', דעות 6) מנסח הרב מרדכי ברויאר את בעיית הדור כפי שהוא רואה אותה, ואת כיוון הפתרון.

הרב מרדכי ברויאר

הרב יצחק שילת מנסה להסביר במאמרו את המשבר הדתי העובר היום על חלק של הנוער שלנו. לדעתו הכל תלוי בכך שאין אנו נתנים לתלמידינו את החוויה העשירה של שיעורי תלמוד כדוגמת שיעוריו המבריקים של הרב נחמיה זלמן גולדברג שליט"א, ובמקום זה אנו חוצבים להם בורות בורות נשברים של ביקורת המקרא וביקורת התלמוד. בדברים אלה קלע הרב שילת אל המטרה. אכן זו היא בדיוק הבעיה. אולם הדברים אינם כפי שהרב שילת מבין אותם. הבעיה אינה תלויה בכך שאנו מונעים מתלמידינו שיעורי תלמוד טובים, אלא בכך שזה כל מה שיש לנו להציע להם. התלמידים שלנו צמאים לשמוע את דבר ה', ודבר זה בא לידי ביטוי ברור גם בכתבתה של הגב' תמר ויס ובדברי הצעירים שהתראיינו על ידה. הם פונים אלינו ומתחננים על נפשם – תנו לנו יהדות שתדבר אל לבנו ותתן משמעות לחיינו; ובתשובתנו אנו מפנים אותם אל שיעורי התלמוד של רב זה או אחר. כאשר הם שומעים שזו כל הבשורה היוצאת אליהם מבית המדרש, הם פונים אליו עורף בייאוש, ואומרים: אם זו תורה וזה שכרה – אין לנו עניין לא בתורה ולא בשכרה. חלק ניכר של התלמידים שלנו אינם מוצאים כל עניין בשיעורי התלמוד שהם שומעים בשיבה – יהיו מבריקים ועשירים ככל שיהיו. זו היא עובדה שאפשר להצטער עליה, אך אי אפשר להכחיש אותה; והיא משתמעת מאליה גם מדברי הרב שילת, אף על פי שהוא לא נתכוון לכך כלל. שח לי אחד מגדולי ראשי הישיבות שלנו: אינך יודע באיזו מצוקה שרויים התלמידים שלנו כאשר הם לומדים תלמוד עם ראשונים ואחרונים. הם מרגישים – במודע או שלא במודע – שהדברים הם מבריקים ויפים, אך אין הם האמת לאמיתה. אולם אין אדם יכול לעמוד במצוקה זו לאורך ימים. היא מביאה לידי כך שנשארים בבית המדרש רק התלמידים

"אני מאמין... שעוד יקום בימינו אותו אדם גדול..."
אבל פן, "ונתתי דברי בפיו" (דברים יח, יח)

הבינוניים, שבעיות אלה אינן מטרידות אותם; ואילו התלמידים המוכשרים בעלי שאר רוח מוצאים את סיפוקם בשיטות חדשות – הן הן השיטות שהרב שילת קורא להן בורות נשברים של ביקורת התלמוד. אולם הבעייתיות של לימוד התלמוד היא רק צד אחד של המשבר העובר היום על הנוער שלנו. גם ביקורת המקרא, שהגיעה סוף סוף גם אל הציבור שלנו – באיחור תמוה של כמאתיים שנה – איננה לב הבעיה. כבר כתב הרב קוק, שכל השאלות העוללות להתעורר בלבו של אדם על התורה ועל מצוותיה, כולן נובעות מן העובדה שהתורה חדלה להיות משמעותית לאדם, וכתוצאה מכך המצוות אינן אלא אוסף של הלכות מאובנות – שרוח אין בהן. זהו אכן לב הבעיה. התלמידים שלנו מחפשים תורה גדולה, תורה שתדריך אותם בחיי הפרט והכלל, שתאיר את היחס שבין ישראל לאומות, בין אדם לבהמה, שתראה את מפעלות ה' בטבע ובהיסטוריה, שלא תשלול את מה שנוצר על ידי גדולי הרוח של האנושות, אלא תתן לו משמעות חדשה ועליונה. אך

במקום זה הם שומעים רעיונות, שבחלקם הם מיושנים ובחלקם פרימיטיביים להחריד, ולפעמים גם בלתי מוסריים בעליל. והדבר היחיד שנשאר להם מכל תלמודם בשיבה הוא מכלול של דקדוקי הלכות לפרטיהן ולפרטי פרטיהן, כפי שהם מנוסחים בספר "משנה ברורה". הואיל והדקדוקים האלה אינם אומרים להם כלום, הם פורקים מעליהם את כל העול הזה, והם בוחרים להם רק אותן ההלכות שהם מסוגלים 'להתחבר' אליהן. אולם כאשר ה' התחברות' באה במקום קבלת עול מצוות, כבר חדלה התורה להיות תורת ה' והפכה לתורה אנושית, שאדם בדה מלבו – ברצותו מקבל וברצותו דוחה. לא זו התורה, שלמענה מסרנו את נפשנו באלפי שנות הגלות ולשם קיומה חזרנו אל ארצנו.

משברים מהסוג הזה כבר היו בישראל גם בעבר. אולם בכל המשברים האלה קמו תמיד אותם יחידי סגולה, שמצאו בתורה את הבשורה המדברת אל לב הדור ומעריבה עליו את קיום המצוות. ביניהם יש להזכיר את גדולי החסידות בפולין, את ר' חיים מוואלוז'ין ואת גדולי המוסר בליטא, את רש"י הירש בגרמניה ואת הרב קוק בארץ ישראל. על שניים מאלה ראוי לייחד כאן את הדיון. כאשר היה הרב הירש עוד בראשית דרכו, היה מצב הדור בגרמניה בדיוק או בערך כמו זה הבא לידי ביטוי בכתבתה של תמר ויס. באותה שעה הוא כתב את ספר "חורב", המבקש להסביר את טעמי המצוות הנהוגות בזמן הזה בגולה. על פי בקשת המו"ל הוא הדפיס תחילה חוברת קטנה שתבאר את עיקרי משנתו. בחוברת הזאת, הקרויה "אגרות צפון" או "תשע עשרה אגרות", ביקש המו"ל לבדוק אם יש בציבור מהלכים לרעיונות מסוג זה, ואכן תגובת הציבור הוציאה כל ספק מלב המו"ל. קשה מאד לתאר את הרושם העז שהחוברת הזאת עוררה בלב הקוראים. היה זה כמו ברק המאיר לפתע את חשכת הלילה באור נגהות. הנה מצאו את שאהבה נפשם. אכן יש בתורה בשורה גדולה אוניברסלית, כלל אנושית, והיא הבאה לידי ביטוי בתרי"ג מצוות על דקדוקיהן ופרטי

ובמקום שהיא תפתור את בעיית הדור - היא הפכה לבעיה. וכך חזר הנוער שלנו בדיוק לאותה נקודת המוצא שהיה בה לפני הופעת אורו של הרב קוק. מה פלא אם הם פורקים מעליהם את עול התורה, שכבר ניטלה ממנה כל משמעות, וכל מה שהם שומעים עליה מפי רבותיהם הוא החזון המרנין של מלחמת קודש נצחית על שלמות הארץ, שכבר התנפץ לנגד עיניהם לרסיסי רסיסים ואין לו כל משמעות בעיניהם.

אני מאמין באמונה שלמה שעוד יקום בימינו אותו אדם גדול שיאיר את הדרך של נבוכי דורנו. לשם כך אין צורך באדם שישיעי לנו בשורה חדשה, אלא די באדם שיחזיר אותנו אל הגותו הגדולה של הרב קוק. אין אני יכול לדעת כיצד יבטא אדם זה את בשורתו - אך אני יודע בדיוק מה היא הבשורה שהוא יתרחק ממנה: הוא לא ילך בדרכו של הרב שילת לפסול ניתוח ספרותי חדשני של אחת מאגדות חז"ל - מפני שהוא נראה לו "תוצאה של בולמוס מעמד האשה, העובר עכשו על חלק מהחברה הדתית"; אלא הוא ינסה להבין את משמעות ה"בולמוס" הזה ומה הוא בא לתקן, היכן הוא צודק ובמה - אולי - הוא שגה. הוא גם לא יחזור על אותן מטבעות שחוקות שכבר עייפה נפשנו מהן - על חכמות העולם, שהן רק "דקחות, טבחיות ואופות" לתורה; ולפיכך גם לא יחזור על ההבחנה השטחית בין "המשכיל האמתי" כדוגמת הרמב"ם והגרא"א והמלבי"ם ובין המשכיל שהוא רק חכם בעיניו, וכל עצמו איננו אלא "משכיל במרכאות". כי הוא ידע, שכל חכמה וכל השכלה אנושית מבטאת לפחות חלק מן האמת שהיא חותמו של הקב"ה. והדברים אמורים גם באותן החכמות שמקורן באומות העולם או אפילו באהלי הכופרים, והן נראות לנו כנובעות מבורות בורות נשברים אשר לא יכילו המים. הוא יבין שבארות המים שחפרו לנו רבותינו הראשונים כבר נסתתמו במרוצת הדורות, והן עצמן קרובות להיות בורות נשברים - אם לא יהיה בנו האומץ לחזור ולחפור אותן ולגלות בהן פנים חדשות, אשר לא שערון אבותינו. רק אדם שיבין כך את מצוקת הדור יכול לרפא את שברו. לפיכך אין לי צל של ספק שאדם זה אכן קום יקום. שהרי

נפשו ללמוד את תורת

ה' ולהזהות עם העם הקדוש, שה' בחר בו

למלא את שליחותו לטובת העולם כולו. אך לא כפי שהדברים עלו על דעתו הרחבה של הרב קוק הם נתקבלו בלב העם. שכן תלמידיו פירטו את הגותו הגדולה של רבם למטבעות קטנות. וכל מה שהם מסרו לדור על תורת הרב היה הבשורה על גאולת ישראל בימינו ועל ארץ ישראל השלמה. אכן די היה גם בכך כדי לרוות את צמאון הדור, שהרי באותם הימים הייתה הציונות החווייה המרכזית של העם היושב בציון. אך הואיל והיא הופיעה בעולם בלבוש חילוני מובהק, היא רק הרחיקה את העם מהתורה, שכל ערך חילוני היה זר לרוחה. והנה לפתע הגיעה אליהם הבשורה הציונית של הרב קוק. ממנה הם למדו שהציונות היא חילונית רק בלבושה החיצוני, אך בפנימיותה היא קודש קדשים, והיא באה להשיע לנו בשורה דתית ואמונתית שלא היה כמותה לשגב ולרוממות מיום שחרב בית מקדשנו. במשמעות זו הפכה הציונות עצמה למנוף אדיר שקירב את ישראל אל אביהם שבשמיים, שהרי בעיניהם הם ראו את ה' המקבץ את נדחי ישראל מארבע כנפות הארץ - והן זהו דבר שאין לו כל תקדים בשום אומה ולשון. מאליהם נמשכו לאהוב את ה' ולקיים את מצוותיו - שהרי בעצם קיום המצוות האלה היו מבטאים את הקשר הנצחי שבינינו ובין ה' המחיש את פדות עמו.

מחשבות אלה וכיוצא באלה חוללו את המפנה הגדול בדמותו הדתית של הנוער שלנו. בזכותן הגיעו הצעירים אל הישיבות ומילאו את כרסם בשי"ס ופוסקים עד שהפכו לתלמידי חכמים מובהקים, בעלי שיעור קומה, או לבעלי בתים יראים ושלמים המדקדקים במצוות קלה כחמורה. בצדק אנחנו מתגאים במהפכה הזאת שהתחוללה לנגד עינינו - משתאים מחרישים לדעת ההצליח ה' את דרכנו.

אך כל זה נשתנה בעשר השנים האחרונות. הציונות חדלה להיות השאיפה המרכזית של ישראל בארצו. כתוצאה מכך גם תורת הרב קוק - שנתפסה בעיני הדור רק כבשורה על ארץ ישראל השלמה - חדלה להלחיב את הצעירים;

פרטיהן. בעקבות הצלחת החוברת הזאת הדפיס אחר כך הרב הירש את ספר "חורב" ושישה כרכים גדולים של מאמרים הדנים בענייני הגות יהודית ופירוש גדול על חמשה חומשי תורה וספר תהלים. את המאמרים ואת הפירושים האלה היו לומדים בכל עיר ובכל כפר בגרמניה, גברים ונשים, גדולים וקטנים, הדיוטות ותלמידי חכמים. בהם היו מרוויח את צמאונם לשמוע את דבר ה', ורק בזכות הכתבים האלה לא נשתכחה תורה מיהדות גרמניה במאת השנים האחרונות לקיומה.

והוא הדבר שאירע אחר כך בארץ ישראל. כל מי שזוכר את מצב הנוער הדתי לאומי בימי המנדט ובראשית ימי המדינה יודע מה גדול היה אחוז הצעירים שלמדו בבתי הספר הדתיים, אך עזבו את הדת עם צאתם מבית תלמודם. המפנה בא אחר כך בזכותו הישירה או העקיפה של הרב קוק. הרב נריה, שהיה מבחירי תלמידי הרב קוק, סלל את הדרך להקמת הישיבות התיכוניות, ובהשפעתה הישירה של ישיבת "מרכז הרב" הופצה תורת הרב קוק בכל ישיבות ההסדר ובכל הנוער הדתי הלאומי.

כאן אנחנו מגיעים בסופו של דבר אל הטרגדיה של הדור שלנו. אמת, יש בהגותו של הרב קוק כדי לתת מענה לכל השאלות שדורנו מתלבט בהן. שהרי אין הוא נותן רק משמעות חדשה לתורה ולמצוותיה, אלא הוא מתמודד בעומק ובישור אינטלקטואלי מזהים עם כל השאלות והמחשבות המנסרות בחלל עולמו של האדם המודרני. הוא דן ביחס שבין קודש לחול, בין אמונה ומדע, בין תורה ומוסר, בין איש לאשה, בין אדם ובהמה; הוא מבהיר את מעמד ישראל בין האומות ואת שליחותו הגדולה בהיסטוריה האנושית; והוא מראה את ה' כרב מחולל כל, השוכר גם עוברים וכסילים כדי להביא גאולה לישראל ולאנושות. מי שקורא את הדברים האלה נפעם ונרעש מהעושר הרעיוני והרגשי המתגלה לו בתורה ה', ומאליו הוא נמשך לאהוב את ה' שכלה לו בעולמו, והרי הוא מוסר את

מובטחים אנחנו מפי ה' שתורתו לא תמוש מפניו ומפי זרענו ומפי זרע זרענו עד עולם, והדבר אשר יצא מפי ה' לא ישוב אליו ריקם כי אם עשה את חפץ ה' והצליח את שליחותו.

מי שצמא לשמוע דבר ה', מתחבר אל אנשי קודש"

תגובה

הרב יצחק שילת

את תגובתי למאמרו של הרב מרדכי א ברויאר הי"ו לא אנסח כמאמר, מחמת דוחק הזמן, ואסתפק בהערות קצרות, לפי סדר מאמרו (הציטוטים הם מלשונו).

1. "התלמידים שלנו צמאים לשמוע דבר ה'... תנו לנו יהדות שתדבר אל לבנו ותתן משמעות לחיינו... הם מוצאים את סיפוקם בשיטות חדשות... של ביקורת התלמוד". האמנם?! האם ביקורת התלמוד נותנת משמעות לחיי של מישהו? לכל היותר היא נותנת לו משרה באיזה מקום. מי שצמא לשמוע דבר ה' מתחבר אל אנשי קודש.

2. "ביקורת המקרא, שהגיעה סוף סוף גם אל הציבור שלנו באיחור תמוה של כמאתיים שנה" וכו' - הידד! סוף סוף זכינו גם אנו! איך אמר פעם אותו פרופסור למקרא חובש כיפה: "בשיעור הבא נוכיח אם ירצה ה' שמעמד הר סיני לא היה ולא נברא". ביקורת המקרא הורתה ולידתה באפיקורסות ובקריעת התורה לגזרים. את כל השאלות הטובות בלימוד המקרא כבר שאלו חז"ל והמפרשים. לגבי התשובות - בתורת ה', כמו במעשי ה' בטבע, תמיד יש מקום לחפש מחדש ולהעמיק ולמצוא. אינני בטוח שדווקא "תורת הבחינות" מספקת את התשובות המשכנעות. ואגב, ראה וידווי גלוי-הלב של הרב ברויאר במגדים ל', ותמצא חוסר-נחת.

3. "התלמידים שלנו מחפשים תורה גדולה...

"גוי צדיק שומר אמונים" (ישעיהו כו, ב) רפאל, 1512

אך במקום זה הם שומעים רעיונות שבחלקם הם מיושנים, ובחלקם פרימיטיביים להחריד, ולפעמים גם בלתי מוסריים בעליל".

- הרצון לחדש תמיד, בכל ענין ובכל מחיר, ולא לכופף אוזן אל הישן, מרחיק את האדם מן האמת.

- אני איני מכיר בישיבות שלנו - כוונתי לישיבות ההסדר מסוג זו שאני נמצא בה - משמיעי רעיונות פרימיטיביים (אלא אם כן גם אני פרימיטיבי, ולכן איני מבחין בפרימיטיביים).

- המוסר של כלי התקשורת אינו המוסר של העומדים למשפט לפני האלקים.

4. יש בהגותו של הרב קוק כדי לתת מענה לכל הבעיות שדורנו מתלבט בהן" - גם אני קצת חסיד של הרב קוק, ולכן הדברים ערבים לאוזני מה שמפריע לי הוא שכל אחד בטוח שהוא מחזיק בכנף בגדו של הרב קוק, ושדווקא אלה שהיו במחיצתו, שלמדו מפיו, שדבקו בו, שדמו לו במראיהם, בעיסוקיהם, באורחות חייהם, במחשבותיהם, שהנחילו את תורתו לחיל גדול של תלמידים ותלמידי תלמידים - הם לא הבינו אותו, הם "פירטו את הגותו הגדולה של רבם למטבעות קטנות". מה, כולנו טמבלים, והמבינים נמצאים רק במחוזות אחרים? הזכות שמורה לכל אדם לבקר, אבל צריך לצרף לביקורת התבונה הטהורה את ביקורת התבונה המעשית, וגם מידה של אחריות וענווה.

5. "הציונות חדלה להיות השאיפה המרכזית של ישראל בארצו... מה פלא אם הם פורקים מעליהם את עול התורה, שכבר ניטלה ממנה כל משמעות, וכל מה שהם שומעים עליה מפי רבותיהם הוא החזון המרנין של מלחמת קודש

נצחית על שלימות הארץ, שכבר התנפץ לעיניהם לרסיסי רסיסים" - שהרב ברויאר אוהב את ארץ ישראל אבל הוא מוכן לוותר עליה מטעמי "ריאל פוליטיק" - זאת אנו יודעים מכבר, ממאמריו ב'נקודה'. עכשיו הוא מדבר בזכות ה"פוסט-ציונות" ואינו מתפלא על בני נוער הפורקים עול תורה. נכון, אין פלא בדבר שצל"ש (ציוני לשעבר) נעשה גם דתל"ש (דתי לשעבר). מי שהציונות היא בשבילו ענין של אופנה, או ענין התלוי במדיניות הממשלה - יכול לראות גם ביראת השמים שלו ענין זמני. אבל התורה היא נצחית, וגם הציונות נצחית, והן קשורות זו בזו בקשר נצחי. ובאשר למדיניות - רק כך למדנו ב"מרכז הרב": קימעא קימעא, עם הסיבוכים ולמרות הסיבוכים, סוף סוף יתבררו ויתלבנו הדברים. אנחנו נעשה את שלנו, והקב"ה יעשה את שלו. ואגב, קצת "ריאל פוליטיק": חזון ארץ ישראל לא התנפץ לרסיסי רסיסים, למרות מאמרי ההחלשה של הרב ברויאר. המסירות והנחישות של מתיישבי יש"ע הפכו את ההתיישבות ביש"ע לעובדה מוגמרת - כך מבינים עכשיו גם הפלסטינאים וגם, להבדיל, השמאלנים שלנו. ואם יתוספו לארץ ישראל שביד ישראל רק גושי התיישבות גדולים, ובהם עשרות רבות של יישובים פורחים ובהן כמה ערים גדולות, ולא כפי שרצינו כל סנטימטר מאדמת יש"ע - לא היה צריך להיאבק?

6. "אני מאמין באמונה שלימה שעוד יקום בימינו אותו אדם גדול שיאיר את הדרך של נבוכי דורנו" - כדי לסיים בדברי שבח ותנחומים, אני מצטרף למשאלת לבו של הרב ברויאר. אני מוכן אפילו להסכים לכך ש"הוא לא ילך בדרכו של הרב שילת". שרק יקום. ■

ל-דעות
דרוש/ה דחוף
איש / אשת
שיווק ופרסום
טל: 08-8505226

הלכה לימינו

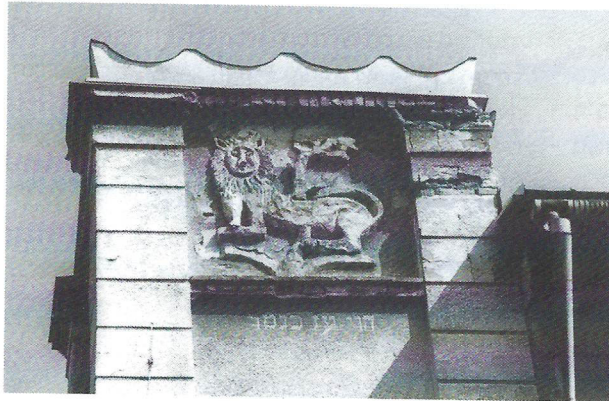
תגובה למאמרו של הרב בני לאו (דעות 6)

נסיעה לבית הכנסת בשבת – שהיא דווקא תשובה מחמירה – כתבת לי לאחר לימוד אינטנסיבי במשך חצי שנה. כתיבת התשובה של הרב לזר והרב רוט על המחזור התלת-שנתי, שעוררה את רוגזו של הרב לאו, נמשכה שלוש שנים ויותר. ברם, דומה שהרב לאו הבין "יראת הוראה" במובן של היסוס וחשש לפסוק הלכה – דא עקא, הוא לא הביא אפילו מקור אחד המוכיח שזהו דבר חיובי! אדרבה, אפשר להוכיח ההיפך. הרי שנינו בגמרא: 'כי רבים חללים הפילה' (משלי ז, כו) זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, 'ועצומים כל הרוגיה' זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה.² ורש"י מפרש: 'ועצומים' – המתעצמים והמחרישים ומתאפקים מלהורות הורגין את דורן, 'ועצומים' לשון עוצם עיניו.

אכן, רבותינו הגדולים לא היססו להורות הלכה בבטחון ובתעוזה.³

המחלה של יראת הוראה היא תופעה של העת החדשה שהצליחה להקפיא את התפתחות ההלכה. וכדברי פרוף' מנחם אלון, שהוא גם רב אורתודוקסי:

"וכך נהגו [על פי עבודה זרה יט, ב הני"ל] החכמים בכל התקופות בפסקיהם ובתשובותיהם, להוציא מקרים מסוימים שהיו בהם נסיבות מיוחדות, ואלה נשאו המעט ובבחינת יוצא מן הכלל. אך למן המאה התשע-עשרה ואילך, ובמיוחד למן המאה הנוכחית, אנו שומעים יותר ויותר, מפי משייבים רבים וגדולים ולעניינים רבים וחשובים, שהמשיב מעיד על עצמו שהוא מיראי הוראה, ולכן הוא נמנע מלהשיב תשובה ברורה ומכריעה, או שדבריו נאמרים להלכה ולא למעשה, ולעתים, כאשר הוא מתיר, באה התוספת 'והמחמיר תבוא עליו ברכה'. לעתים קרובות מאוד אנו מוצאים שהמשיב מתנה הכרעתו בתנאי שיצטרפו לה חכמים אחרים. תופעות אלו הלכו והתגברו, ושוב לא היו

"רבותינו הגדולים לא היססו להורות הלכה בבטחון ובתעוזה". "הוי עז כנמר". מגדל בית כנסת, פולין, סוף המאה ה-19

הקירבה בין התנועה הקונסרבטיבית והאורתודוקסיה המודרנית גדולה מאד לעומת הפער הגדול הקיים בין התנועה הקונסרבטיבית לבין הרפורמית. במקום חידוד ההבדלים מן הראוי היה שהרב לאו יעריך בפרופורציה הנכונה את המאחד והמפריד בין הקבוצות.

בצינונות ובמשמעות הדתית של מדינת ישראל ויש להן יחס חיובי לדמוקרטיה ולעולם המודרני. אכן, הקירבה בין התנועה הקונסרבטיבית והאורתודוקסיה המודרנית גדולה מאד לעומת הפער הגדול הקיים בין התנועה הקונסרבטיבית לבין הרפורמית. אי לכך, במקום חידוד ההבדלים, מן הראוי היה שהרב לאו יעריך בפרופורציה הנכונה את המאחד והמפריד בין הקבוצות.

3. הרב לאו מקדיש הרבה מקום במאמרו להוכחת התיזה ש"יראת הוראה" היא דבר חיובי וחיובי. לאחר מכן הוא ממשיך: "אני קורא את תשובות ועד ההלכה ואיני חש שום יראת הוראה". אם "יראת הוראה" פירושה מודעות לאחריות הכבדה המוטלת על הפוסק, אין ספק שחברי ועד ההלכה מרגישים באחריות זו כשהם פוסקים הלכה ושום "תחושה" של הרב לאו אינה יכולה לסתור עובדה זאת. את תשובתי על נשים בנינים וכשליחות ציבור כתבתי לאחר ח"י שנים של עיסוק בנושא. את תשובתי על

הרב דוד גולינקין

שמחתי לראות שהרב בני לאו קרא את ששת הכרכים של תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל ואף הגיב להם ב"דעות" (טבת תש"ס). אני מודה למערכת "דעות", שביקשה ממני להגיב.

1. אפתח בהערה כללית. הרב לאו מקפיד לאורך כל מאמרו לשלול את הסמכתם לרבנות של כל חברי ועד ההלכה. אני למשל מכונה דוד גולינקין, ד' גולינקין או גולינקין. דבר זה תמוה משתי סיבות: ראשית, כל בר-יבירב יודע "דעלך סני לחברך לא תעביד" (שבת לא, א). כשם שהוא לא היה רוצה שמישהו ישלול את הסמכתו, אין לו לשלול הסמכת אחרים. שנית, מוסמכי בית המדרש לרבנים באמריקה זכו ללמוד תורה מפי גדולי עולם כגון הרב שאול

ליברמן ז"ל וייבדלו לחיים הרב דוד וייס הלבני, והרב ח"י דימיטובסקי. מוסמכי מכון שכטר זכו ללמוד תורה מפי תלמידי חכמים מובהקים כגון הרב שמא פרידמן, הרב משה גרינברג ופרופ' זאב פלק ז"ל – כלום יש לרב לאו הזכות לפקפק בהסמכתם?

2. לגופו של ענין, אפשר לפקפק בקלות במטרת המאמר. הרב לאו כותב בתחילת דבריו: "יש כורח לחדד את ההבדלים, הדקים לפעמים כחוט השערה, בין התנועה המסורתית לבין האורתודוקסיה המודרנית". כמובן, אין שום כורח כזה. אפשר בקלות להוכיח ההיפך – המכנים המשותפים עולים על ההבדלים בהרבה. התנועה הקונסרבטיבית והאורתודוקסיה המודרנית מאמינות באלהים ובתורה מן השמים,¹ מחויבות למערכת ההלכה ולקיום מצוות, נאמנות ל"כלל ישראל", מאמינות

הרב פרוף' דוד גולינקין הוא יו"ר ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל ודיקן ביה"ס לרבנות של מכון שכטר ללימודי היהדות.

יהודה השבויה ויהודה המשתחררת
(אמני בצלאל), אריחי קרמיקה,
בית ביאליק 1925

הרב לאו בחר בדרך הקלה. הוא ניסה לערער את הלגיטימיות של הפסיקה הקונסרבטיבית כדי שלא יצטרך להתמודד עם הפסקים עצמם.

לגבש עמדה הלכתית-אישית בנידון.

5. הרב לאו מדגיש שבעולם האורתודוקסי פחות מאחוז אחד מהרבנים כתבו ספרי שו"ת ונותן רושם כאילו הרבה מרבנינו כותבים שו"ת. ולא היא. גם אצלנו אחוז קטן מאד מהרבנים כותבים שו"ת (אולי כשלושים מתוך 1500 רבנים קונסרבטיבים בעולם) ואנו מקפידים מאד לצרף לוועד ההלכה רבנים בעלי ידע בהלכה המסוגלים לכתוב שו"ת.

6. הרב לאו כותב: "נתונים הם [=הקונסרבטיבים] במציאות שהציבור הרלוונטי להם רחוק מעולמה של ההלכה כרחוק מזרח ממערב. כיצד מעצבים הלכה, גמישה ככל שתהיה, עבור ציבור כל כך רחוק?" שתי תשובות יש בדבר. ראשית, ההכללה שלו על ציבור רחוק מההלכה משוללת יסוד. עובדה היא שפרסמנו למעלה משבעים תשובות לשאלות שנשאלו על ידי יהודים קונסרבטיבים בארץ מתוך מאות תשובות נוספות שטרם פורסמו. אכן, אני מקבל בין שאלה אחת לחמש שאלות בשבוע.

מאידך, אכן מגיעים לתנועה המסורתית אלפי יהודים הרחוקים מן ההלכה כרחוק מזרח ממערב. וזה כוחה של התנועה המסורתית. יהודים מודרניים המחפשים מסורת והלכה מגיעים אלינו כי אנו נגישים – אנו מבינים אותם ומנסים לקרבם בעבותות אהבה להלכה

בבחינת יוצא מן הכלל, אלא חלק ניכר ונכבד של הכלל. כאמור, נבעה תופעה זו מן המציאות של שני מחנות בעולם היהודי, והיא הלכה ורבתה ככל שגברה הנטייה להסתגרות ולהתכנסות פנימית במערכת ההלכה, למעט בחדש ולהעדיף את ה"שב ואל תעשה". התופעה החלה להתרבות במאה הקודמת, והיא הפכה למדאיגה וקשה במאה הנוכחית.⁴

אכן, זהו אחד מהכשלונות של האורתודוקסיה המודרנית והדוגמא שהובאה על ידי הרב לאו תוכיח. הרב פרופ' אליעזר שמשון רוזנטל ז"ל, שהיה תלמיד חכם מובהק, הוכיח במאמרו בטוב טעם ודעת שאין חובה בימינו לצום בי"ז בתמוז, בעשרה בטבת ובצום גדליה כפי שמוכח מפשט הסוגיא בראש השנה (יח, ב) ומדברי הגאונים. אבל הוא נסוג בסוף מאמרו משינוי כלשהו באמרו:

"אבל עלינו לערער ולעורר, לנמק ולפרש, לכתוב ולומר: הגיעה השעה, שאפילו מי שהם ממונים על הציבור בכל עניין של דת ודין – קרי: הרבנות הרשמית או הראשית – כבר יעשו אמת עם נפשם ועם נפשותינו, ויבטלו את ציבוריותם של צומות אלה; ויכריזו עליהם, ששוב אינם חובה עלינו, אלא ממש כדין התלמוד ופסק הגאונים: "רצו מתענים, רצו אין מתענים"⁵.

עברו שלושים ושלוש שנה מאז מלחמת ששת הימים והציבור הדתי לאומי עדיין צם בי"ז בתמוז וכדומה כאילו שום דבר לא קרה. במקום לנהוג על פי ההלכה הפשוטה הם מחכים לרבנות הראשית – שהפסיקה לתפקד כגוף ציוני מזמן – כדי שתתיר להם דבר שמוותר ממילא. הרי דוגמא מובהקת של כשלונה של יראת ההוראה בימינו.

4. בהמשך המאמר, מסכם הרב לאו את תשובותו של הרב טוביה פרידמן ז"ל על קיצור הצום בתשעה באב⁶, בלי לציין את העובדה הפשוטה שאני פרסמתי תשובה באותה חוברת בה טענתי שחייבים לצום כל היום בתשעה באב, למרות שמוותר לאכול בי"ז בתמוז וכדומה. יתירה מזאת, ראוי לציין שמאז כתיבת שתי התשובות עבור מחנות "רמה" לפני חמש עשרה שנה, החניכים לומדים את שתי התשובות כל קיץ על מנת

ולמסורת. אכן, הם שואלים שאלות קצת מוזרות שאינן עולות על שלחנם של פוסקים אורתודוקסים,⁷ אבל השאלות הן אמיתיות ואנו מנסים לעזור להם כמיטב יכולתנו.

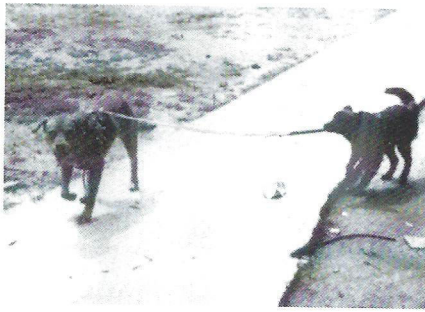
7. הרב לאו תוקף בחריפות את תשובתם הנ"ל של הרב לזר והרב רוט בענין המחזור התלת-שנתי הארצישראלי העתיק. ושוב יש אי-דיוק בדבריו. הוא מציג את ההיתר לקרוא את התורה במחזור תלת-שנתי כאילו חברי הוועד חייבו את הדבר. ולא היא. יתירה מזאת, הוא שואל: "האם מבינים הכותבים הנכבדים מהי המשמעות התרבותית של החלטתם?" אכן, הם מבינים אבל הוא לא ציטט את דבריהם. הרב דוד לזר כותב:

...והוא שכל קהילות ישראל קוראות ביחד באותה הפרשה. זוהי טענה כבדה המתקשרת להיבט נוסף של הדיון שלא נתנו עליו את הדעת עד כה. אחדות העם, ערך הראוי להדגשה בכל דיון הלכתי... השינוי המוצע כאן מושתת על צורך חינוכי – הרי במקורה נועדה קריאת התורה לשם חינוך העם. לכן נראה שבמקרה זה, קריאת התורה בצורה חינוכית יותר שקולה כנגד העיקרון של אחדות העם.⁸

אפשר לחלוק על הכרעה זאת, אבל אסור להציג את הדברים כאילו ועד ההלכה התעלם מהמשמעות התרבותית של ההחלטה.

סיכומו של דבר, תשובות ועד ההלכה של התנועה המסורתית בישראל הן חלק אינטגרלי מספרות התשובות לדורותיה. פסקי ההלכה מבוססים על ניתוח מעמיק של התלמוד, הראשונים והאחרונים. אכן, אין אנו נמנים בין "יראי ההוראה" של העת החדשה המפחדים להכריע בבעיות הבעורות של העת החדשה. אדרבה, אנו דוגלים ב"דגם ההכרתי" שהוסבר על ידי פרופ' אבי שגיא,⁹ דהיינו ש"מותר [לתלמיד] לחלוק [על רבו]... אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו"¹⁰ וכן הדגיש הרב חיים דוד הלוי בימינו:

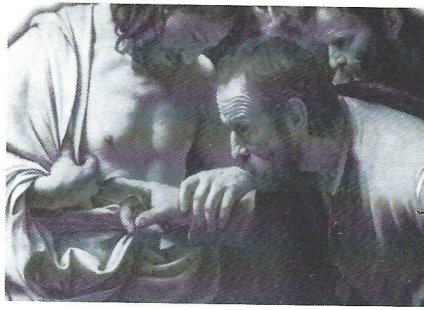
ואם כוונתך... לרמוז לי שאותו רב גדול כבר פסק שאין לשנות, ולא היה ראוי מצדי לחלוק עלי, אישיך שזה כוחה של ההלכה. ומעולם לא היה פסק הלכה של שום גדול בישראל מאחורי חתימת התלמוד פסק

המשך מעמוד 23
האם עוד אורתודוקסים אנחנו?

רצוף יותר, חזק יותר, כך מתפתח בתודעה זיהוי שגוי בין המבנה המסויים שנוצר לבין הערכים היסודיים שמרכיבים אותו. לעתים קרובות, ולא רק כשמדובר ביהדות, קורה שאמצעים שנועדו ליישם ערך מסוים, מקבלים ברבות השנים מעמד קדושה כאילו היו המהות עצמה. מן הזיהוי הזה צריך להיזהר: צריך לעמוד מחדש על האבחנה מהו האמצעי ומהי המהות שאותה הוא בא לשרת, ובהקשר שלנו: ההלכה קיבלה ברבות השנים מעמד מיתולוגי וחיות משל עצמה, כאשר במהותה אינה "אלא" (אין זה דבר של מה בכך) כללי חייו של היהודי. מה שקרה הוא שספרי הלכה, שנועדו במקורם לסכם (ככלי-עזר) את ההלכה עד זמנם, קיבלו מעמד מקודש ושיתקו את היכולת להתחדשות החיים וההלכה. האבחנה הזו חשובה כדי לזכור שקבוצת יהודים המשלבת באורחות חייה (ובהמשך גם מעגנת זאת במבנה ההלכתי שלה) גם נורמות חדשות ואינה בועטת אגב כך בכל הנורמות הישנות, אינה פוגעת ברעיון ההלכה אלא מחייה ומעשירה אותו.

אין כאן כוונה להכחיש את עוצמתם ואת משמעותם של המבנים הקיימים, ושל סוג הזהות שנוצר בפועל בכור ההיתוך של ההיסטוריה, ועם זאת אין לראות בו קריטריון בלעדי לבניין הזהות. אגב כך, ההיסטוריה היהודית מלמדת כי קריטריון הזהות היותר חשוב אינו היקף ועוצמת השינויים, אלא מבחן התודעה, כלומר: גם שינויי הלכה דרמטיים (כמו בתקופת חז"ל) הם לגיטימיים, אם התודעה הדתית ממשיכה להיות תודעת המשך ורציפות ולא תודעת נתק. משום כך, התהליך הנוכחי, שבו נראה כי "מבנה הלגו" כאילו נבנה מחדש, טומן בחובו לא רק "סיכונים", אלא גם אתגר ראשוני ומלהיב, ואפילו היענות למדרש העתיק התובע "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים". ■

המשך מעמוד 20
האדם (שוב) מחפש משמעות

יוצאים כנגד העולם החד-מימדי, בהציבם תמונת עולם בעלת שתי נקודות מוצא, כאשר לצד הנקודה הארכימדית של התורה עומדים חיי הרוח והתרבות של תקופתנו. הראי"ה קוק דיבר בשעתו על שני מהלכים רוחניים: האחד שכולו קודש והוא פנים יהודי בלבד, ואין בו צורך לכל קשר עם העולם הסובב. האחר של מדעים כלליים, שבו עם ישראל רשאי ואף צריך לנהל שיג ושיח של חילוף חומרים עם העולם החיצון (מאמרי הראי"ה עמוד 306). הציבור התורני לאומי חש אשמה על אותן רוחות שהצליחו בכל זאת לחדור אל תוככי מחנהו והוא עושה מאמצים לסגור הפרצות מפניהן. הציבור הדתי מודרני לעומתו פותח את הצוהר לרוחות המערב, והוא מבקש לו אידיאלוגיה שתעניק לגיטימציה לנטייתו זו, ותכלכל אותן בצוותא חדא עם רוח היהדות. ■

1. בכינוי דתי ליברלי אני מתכוון לדפוסים שונים של קיום מצוות ברמה דלילה ביותר, שניתן גם לכנותו מסורתיות, והוא הולם גם את הקונסרבטיבי הימני. הכינוי תורני לאומי בא לציין את מי שמקובל להגדיר חרד"ל, אלא שלטעמי זוהי הגדרה מדוייקת יותר ואין בה את נימת הזלזול שמתלווה לעיתים לכינוי חרד"ל.
2. ישעיהו ליבמן היה כמדומני הראשון לאפיין את תגובותיה השונות של היהדות הדתית למודרנה. מאמר רחב בנושא שיצא לאחורונה הוא "דת, הלכה, מסורת ומודרנה" מאת זאב ספראי, בתוך עין טובה, הקיבוץ המאוחד ואומני תורה ועבודה 1999, עמודים 602-582. בעניין זה ראו גם בספרו של אביעזר רביצקי חרות על הלווחות (תל אביב 1999, עמודים 177-161) שם מוצע ציר אחר של יחסים - מאינדיפרנטיות למודרנה, דרך שילובים שונים, ועד הרמוניה מלאה.
3. גילי זיון, "הגות יהודית אורתודוקסית לנוכח עולם פוסט-מודרני" בתוך יהדות פנים וחוץ, ירושלים תש"ס.
4. ראו א. קובלר-רוס, על המוות ת"א 1991, פרקים 7-3. הניתוח המוצע כאן שואב את השראתו מספר זה, אך לא מציג הקבלה שלמה ומדוייקת של הדברים.
5. ראו דברי רורטי, המופיעים אצל ג. זיון (הערה 3) עמוד 387.
6. ראו אבי שגיא, "ציונות דתית בין פתיחות לסגירות", בתוך יהדות בין פנים וחוץ, ירושלים תש"ס, עמודים 148-147, וכן אמונה בזמנים משתנים עמודים 489 ואילך.
7. ראו על כך גם יובל שרלו, קיום במציאות ספק, בתוך הישן יתחדש, תשנ"ט, עמוד 21.
8. הרב שלמה אבינר, "איננו דתיים מודרניים", עלון באהבה ובאמונה, יו"ל ע"י מכון מאיר, יא אדר תשנ"ט.

מחייב, והרשות נתונה לכל אדם לחלוק בראיות נכונות ונכוחות אפילו על רבותיו... ואפילו הרמב"ם ומרן (=ר' יוסף קארו) ז"ל, חלקו עליהם גם בני דורם וגם הבאים אחריהם, ובדברים רבים אין אנו עושים כמותם...¹¹

בסיכום, ועד הלכה של התנועה המסורתית אינו בית דין שפוסק הלכה על פי דעת הרוב ולא "מועצת גדולי התורה" שמצפה מאנשים לציית לו אך ורק בגלל סמכותו. הוועד הוא קבוצה של רבנים שכותבת תשובות לשאלות שנשאלו על ידי חברי התנועה הקונסרבטיבית ורבניה. חברי התנועה לא יצייתו לתשובה מסוימת מפני שהיא דעת רוב או דעת מיעוט או אפילו דעת כולם; הם יצייתו רק לתשובה שמצליחה לשכנע אותם בטענותיה ובמקורותיה.¹² הרב לאו בחר בדרך הקלה. הוא ניסה לערער את הלגיטימיות של הפסיקה הקונסרבטיבית כדי שלא יצטרך להתמודד עם הפסקים עצמם. לא זו הדרך. אם ההלכה עליו להוכיח את טענותיו על פי המקורות ולא על פי תחושות ואי דיוקים. ■

1. אבל לאו דווקא בתורה מסיני - על כך כתבתי תשובה ארוכה שתתפרסם א"ה בקרוב.
2. עבודה זרה יט, ב. כן נפסק להלכה אצל הרמב"ם, הלכות תלמוד תורה ה, ד, וביורה דעה רמב, ג-י.
3. על רש"י, לדוגמא, ראו אברהם גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים, ירושלים, תשנ"ה, עמודים 141-140 ועוד.
4. מנחם אלון, המשפט העברי, מהד' ג, ירושלים, תשמ"ח, עמודים 1249-1248.
5. מהלכים ד' (מרחשוון תשל"א), עמודים 24-21.
6. תשובות ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל א' (תשמ"ו), עמודים 28-23. תשובתי שם בעמודים 34-29.
7. ראו, לדוגמא, תשובות ועד ההלכה ו' (תשנ"ה-תשנ"ח), עמודים 198-196 על שותפים בדירה שאינם מקפידים על דיני כשרות בפסח ועמודים 252-241 על ניקוב הגוף.
8. שם, עמודים 110-109.
9. אבי שגיא, "אלו ואלו" משמעותו של השיח ההלכתי, הקיבוץ המאוחד, 1996, פרק י"ב. למקורות נוספים ראו מה שכתבתי בתשובות הנ"ל, ו', עמודים 15-13, 71-70.
10. הרמ"א ליו"ד רמב, ג.
11. הרב חיים דוד הלוי, עשה לך רב, כרך ב', תל אביב, תשל"ח, עמודים קמ-קמז. למקורות נוספים המשקפים את הדגם ההכרתי ראו התשובות הנ"ל, ו', עמוד 19, הערה 36.
12. ראו שם, עמוד 15.

מכתבים

ת.ד. 24354 ירושלים 91240

הפסק שלו המחייב גובה מחיצה של עזרת נשים מעל הראש, והעדיפו על הפסק המקל שלפיו די בשלוש אמות עד גובה הכתפיים. אינני רב ואין רצוני להכניס ראשי בין ההרים, אבל רצוני לדווח על עובדה שהייתי עד לה. בימי מלחמת העולם הייתי מוכרח לעבור דירה בארה"ב. הגעתי לשכונת פורסט הילס בקווינס ניו-יורק, בהמלצת ידיד הודיעו לי שבשבת הקרובה יתקיים מנין אורתודוקסי בפעם הראשונה בחנות שכמה תושבי השכונה שכרו. החנות היתה צרה. הקמנו מחיצה לאורך החדר. בחלק שם ישבו הנשים לא היה חלון, והן התלוננו על מצב מאוד לא נעים ומחניק.

הלכה משלחת, ואני הייתי חבר בה, לשאול את הרב ר' משה פיינשטיין זצ"ל, פוסק מאוד מקובל ומוכר בארה"ב, להורות לנו חיוב גובה של מחיצה. הרב פיינשטיין אמר שהמחיצה צריכה להיות כגובה איש והראה עם ידו ששם אותה על כתפו. אחד מהמשלחת העיר שגם אז יכול להיות מצב לא נוח לנשים. הוסף הרב פיינשטיין "אז תנמיכו קצת יותר". הרב פיינשטיין היה יו"ר של מועצת גדולי התורה בארה"ב. ארשה לעצמי להוסיף שאלה שרוצים להחמיר תבוא עליהם ברכה, אבל יחמירו לעצמם, ולא יפסקו הלכה לכל הציבור.

ישעיהו ביק, ירושלים

מדברי המחבר משתמע שההלכה הינה אטומה ורק ר' יהושע מציל את היום ברגישותו למצבו העגום של בן הגרושה. כאילו שדבריו הראשונים של ר' יהושע לפני שגילה שעמד לפניו בן גרושה הם הלכה, ואילו דבריו האחרונים אינם להלכה.

חנה הנקין, ירושלים

תגובה:

מפאת קוצר המקום אתיחס לנקודה אחת בלבד: אינני חושב שמאמרי עטה מעטה של ניכור להלכה, ובכל אופן לא בתחושה זו למדתי וניתחתי את האגדה המדוברת. עם זאת, קיים מרחב גדול בין ניכור ובין הזדהות מוחלטת שאינה מוכנה בשום מקרה לבקר את התשתית הרעיונית העומדת בבסיסן של כמה הלכות. שמחתי למצוא מקור תלמודי שלפי מיטב הבנתי מבטא את תפיסתי בעניין זה ושאינו אני יכול להזדהות. אינני מבין מדוע האמידה כי ישנן אגדות המבטאות תפיסות אופוזיציוניות לזרם המרכזי בהלכה מקוממת. הרי הספרות התלמודית מלאה במחלוקות הלכתיות ורעיוניות עמוקות, ואם כך, מדוע לא יבואו אלה לידי ביטוי גם בדברי אגדה? זאת ועוד. הרמב"ם שילב את דיני כיבוד הורים בהלכות ממרים שבספר שופטים. כיבוד הורים נתפס בעיניו כחלק מהסדר החברתי והמשטר הראוי. בתקופתנו, בה הסדר החברתי הוא דמוקרטי ופתוח, נראה לי שגם יחסי הורים וילדים המתבטאים בהלכות כיבוד אב ואם צריכים להשתנות ולבטא תפיסת עולם דמוקרטית ופתוחה יותר.

עודד גולדברג

הרב פיינשטיין הקל

תגובה למאמרו של הרב שלמה אבינר "מבחן הצניעות" (דעות 5)

הרב שלמה אבינר כותב: "רבנו הרב צבי יהודה, עם הדגישו את ריחוקו הקוטבי מהאדמו"ר מסאטמר בענייני הציונות, מאוד שיבח את

"אז תנמיכו קצת יותר" מאורי ציו גוטליב, יהודים מתפללים בבית הכנסת ביום כיפור.

התנכרות להלכה

תגובה למאמרו של עודד גולדברג "טיפול בבית המדרש" (מדרש אגדה, דעות 6)

קראתי מתוך הנאה, אך גם צער ואכזבה, את מאמרו של עודד גולדברג על "אגדה משונה המציבה גבול בנושא כיבוד הורים". נהנתי מהניתוח הרואה במעשה לא סתם דרישות מתנגשות מצד אב ואם, כי אם שימוש הנעשה בנן על ידי הורים גרושים כדי לחזק את מעמדו של כל אחד במאבק הכוח שביניהם. כמרכך ישנה הרבה חכמה במסקנה שהמלצת ר' יהושע ל"קעקע להם כתרנגולים" נובעת מהעדד פתרון סביר כתוצאה מהתפרקות המערכת המשפחתית והבעייתית בכיבוד הורים כשאין ההורים מכבדים אחד את השני. אך האם המחבר חייב לעטוף את פירושו במעטה של ניכור להלכה על מנת שנקבל? האם הנחתו של בויארין ש"לעיתים משקפות אגדות חז"ל תפיסות אופוזיציוניות לזרם המרכזי בהלכה" קשורה בכלל להארת הנידון דידן, או שמא אבק ההטחה בהלכה - כאילו אינה מגלה את הרגישות האנושית למצבו של בן הגרושה - היא שהופכת את פרשנותו של המחבר לפוליטיקלי קורקט בעיניו ובעיני המערכת? יוצא מדבריו של המחבר שההלכה אינה עומדת במבחן הרגישות האנושית. ומי כן? ר' יהושע המתחשב במצוקת בן הגרושה! האם על מנת להצדיק את עיסוקו בדברי חז"ל ובכיבוד הורים צריך המחבר לשים מרחק בינו לבין ההזדהות עם ההלכה? למה "תפיסות אופוזיציוניות לזרם המרכזי בהלכה" במקום לציין את המתח בין ההלכה הטהורה העוסקת בלכתחילות בעולם הטוב ביותר לבין הפשרות הנדרשות במסגרת ההלכה כתוצאה מכשל אנושי? וכי אין בעלי הלכה עוסקים בכל יום במצבים שכאלה? ומה היא ההוראה אם לא הגישור בין ההלכה למציאות?